

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS IR KOMUNIKACIJOS SUTRIKIMŲ, INDIVIDUALIZUOTO MOTORIKOS IR KALBINIŲ GEBĖJIMŲ UGDYMO YPATUMAI

Irena Kaffemanienė, Loreta Reseckienė

Šiaulių universitetas, Socialinės gerovės ir negalės studijų fakultetas

Kuršėnų vaikų lopšelis darželis „Eglutė“

Įvadas

Kalba – pagrindinė bendravimo priemonė, kuri, kaip sistema, egzistuoja nepriklausomai nuo mūsų; kalbėjimas – viena iš svarbiausių psichinės veiklos funkcijų (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993). Tarpusavyje glaudžiai susiję elementai – bendravimas, kalbos supratimas, ekspresyvioji kalba.

Kalbos supratimas – žodžių, instrukcijų, prašymų, draudimų suvokimas bei vykdymas. Vaiko kalbos supratimas ugdomas kiekvieną dieną, bendraujant įvairiose buitinėse situacijose, mokant išklausti žodines instrukcijas; ugdant gebėjimą klausytis skaitomos pasakos, eilėraščio ir pan. (Ivoškuvienė, Kaffemanienė, Baranauskienė ir kt., 2003). *Ekspresyvioji kalba* – kalbinių gebėjimų lygis (garsažodžiai, žodžiai ar sakiniai), žodžių tarimo taisyklingumas, kalbėjimo intensyvumas (mėgdžioja, atsako į klausimus, savarankiškai kalba ir pan.). Ugdant ekspresyviąją kalbą, itin svarbu: girdimojo dėmesio ir foneminio suvokimo kokybė; artikuliacijos aparato parengimas tarti garsus; pasyviojo ir aktyviojo žodyno apimtis; kalbinės raiškos gyvumas, spontaniškumas, kalbinė motyvacija (Ivoškuvienė, Kaffemanienė, Baranauskienė ir kt., 2003).

Kalbos ir komunikacijos sutrikimas pasireiškia negebėjimu priimti, perduoti bei suprasti sąvokas arba verbalinių, neverbalinių bei grafinių simbolių sistemas (Hallahan, Kauffman, 2003). *Kalbos neišsivystymas* – tai visos kalbos sistemos neišlavėjimas, apimantis kalbos fonetinę, leksinę ir gramatinę sandarą (Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė ir kt., 1997). *Nežymaus laipsnio* kalbos neišsivystymui būdinga nepakankamai išlavėjusi foneminė klausa; vaikų šnekamojoje kalboje pasitaiko daug tarimo klaidų, nemažai leksinių, semantinių, morfologinių ir fonologinių netikslumų; nedaug apibendrinamųjų sąvokų ir žodžių, reiškiančių abstrakčius daiktus, veiksmus, daiktų ir veiksmų ypatybes, erdvės ir laiko santykius (Ten pat). A. Garšvienė ir R. Ivoškuvienė (1998) teigia, kad tokių vaikų kalboje gausu agramatizmų.

Vidutiniam kalbos neišsivystymui būdingi šnekamosios kalbos pradmenys, ribotas kalbos supratimas, žodžiai suvokiami tik konkrečioje situacijoje (Daugirdienė, 2003). Labai ryškūs garsų tari-

mo trūkumai, vyrauja paprasti vieno žodžio sakiniai, nežinomi žodžiai, veiksmažodžiai keičiami daiktų pavadinimais, gausu agramatizmų. Tačiau vaikų kalbinės galimybės neblogos: bendraujama ne tik gestais, bet ir žodžiais.

Esant *žymiam kalbos neišsivystymui*, vaikai visiškai nekalba arba norus ir mintis reiškia garsažodžiais, gestais, mimika (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1998). Šie vaikai ribotai supranta kalbą, garsų netaria arba keičia kitais, garsinę analizę ir sintezę neįmanoma. R. Ivoškuvienė, Z. Mamonienė, O. Pečiulienė ir kt. (1997) teigia, kad šie vaikai neturi poreikio pamėgdžioti suaugusiųjų kalbą; bandydami ją pakartoti, pasako tik atskiras žodžio dalis, pasyvisis žodynas gausnis už aktyvųjį.

Vaikams, turintiems *kalbos ir komunikacijos sutrikimų*, kurių priežastis – CNS pažeidimai, būdingas nepakankamas pažinimo funkcijų bei motorikos išlavėjimas. Lavinti smulkiają motoriką būtina dėl to, kad tai skatina ne tik motorinio centro veiklą, bet ir kalbines galimybes (Baracevičienė, 2006); smulkiosios motorikos lavinimo užduotys padeda sukaupti, išlaikyti dėmesį, lavina atmintį, mąstymą, brandina vaikus mokyklai. A. Garšvienė, R. Ivoškuvienė (1993) pažymi, kad kalbos sutrikimų priežastis gali būti motorikos sutrikimas. Autorės nurodo, kad bendrosios motorikos tyrimas aktualus nustatant kalbos sutrikimo priežastis bei organizuojant visapusišką kalbos ugdymą. S. Ališauskienė (1998), R. Ivoškuvienė, V. Gružaitė, V. Martusevičienė ir kt. (2004), D. Mockevičienė, J. Vl. Vaitkevičius, T. Bakanovienė (2005), remdamiesi tyrimų rezultatų analize, pateikia išvadas, kad kuo anksčiau lavinama smulkioji bei bendroji motorika, tuo mažiau tikėtini kalbos raidos sutrikimai. J. Baranauskienės (2007) duomenimis, ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos garsų bei žodžių artikuliaciją stipriausiai iš bendrosios motorikos komponentų veikia pusiausvyros išlavėjimas, šiek tiek mažiau – judesių koordinuotumas (tiek rankų, tiek kojų); artikuliacijai neturi įtakos kūno laikysena. Autorės nuomone, kalbinės artikuliacijos raidą stimuliuoja bendrosios motorikos komponentų – pusiausvyros ir kūno judesių koordinacijos gebėjimų – lavinimas.

Taigi, kalbos supratimas, ekspresyvioji kalba, bendroji ir smulkioji motorika – labai glaudžiai tarpusavyje susiję dalykai. Daugelis mokslinių tyrimų atskleidė ir pagrindė egzistuojantį ryšį tarp kalbinių ir motorikos gebėjimų. Remiantis įvairių tyrimų išvadomis, galima teigti, kad, plėtojant vaiko kalbinius bei motorikos gebėjimus, reikia daugiau dėmesio skirti ugdymo individualizavimui bei kompleksiskumui, sujungiant įvairių specialistų pastangas (komandinis darbas). A. Barniškienės, E. Jurevičiūtės, R. Adomavičienės ir kt. (2007) nuomone, ugdymo veiksmingumas priklauso nuo specialiosios pedagoginės pagalbos modelio, t. y. atsižvelgimo į kiekvieno vaiko individualius poreikius, gebėjimus bei pasiekimus, tinkamos aplinkos sukūrimo. K. A. Hansen, R. K. Kaufmann, S. Saifer (1997) individualizavimą apibūdina kaip skirtingu tempu kaupiamos vaiko patirties nustatymą, gerai išsivysčiusių gebėjimų tobulinimą, menkiau išlavėjusių gebėjimų puoselėjimą. Vadinasi, teigiamų rezultatų galima tikėtis kryptingai bei kompleksiskai ugdant išvardytus vaiko gebėjimus.

Būtinai specialiojo ikimokyklinio ugdymo komponentai – vaiko raidos lygio įvertinimas ir optimalių individualių edukacinių sąlygų bei ugdymo programų parengimas, atsižvelgiant į vaikų galimybes įsisavinti žinias, mokėjimus ir įgūdžius. Skirtingi kiekvieno vaiko fiziologiniai ir psichologiniai ypatumai reikalauja ugdymui sudaryti palankias sąlygas, todėl, siekiant efektyvesnio ugdymo, jo turinys individualizuojamas. Vienas iš svarbių vaiko ugdymo principų – ugdymo kompleksiskumas ir visapusiškumas: vienas specialistas nepajėgus tenkinti visapusiškų vaiko specialiųjų ugdymosi poreikių, tam reikalinga visa komanda.

Vaikų kalbos raidos dėsningumus tyrinėjo tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkai, tačiau tai daugiau tradiciniai tyrimai, apimantys vaikų kalbos plėtotės analizę, orientuojantis į jų atitikimą nustatytiems amžiaus standartams. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad, skiriant pakankamai dėmesio individualizuotam specialiųjų poreikių vaikų ugdymui, į kurį įtraukiami įvairūs specialistai, galima pasiekti gerų vaikų kalbinių gebėjimų bei motorikos lavinimo rezultatų, tačiau mokslinių darbų apie individualizuoto ugdymo ypatumus, kompleksiskai lavinant ikimokyklinio amžiaus vaikų motoriką bei kalbinius gebėjimus, kurie būtų paremti veiksmo tyrimo rezultatais, nepavyko aptikti. Trūkstant duomenų apie veiksmo tyrimo efektyvumą bei naudingumą, buvo atliktas šis tyrimas. Manoma, kad veiklos tyrimas, lavinant vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, motoriką ir kalbinius gebėjimus, aiškiau atskleis komandinio individualizuoto ugdymo tikslingumą,

paskatins pedagogus taikyti jį, sprendžiant aktualias specialiojo ugdymo praktikos problemas.

Tyrimo tikslas – atskleisti individualizuoto ugdymo poveikį, tikslingai lavinant vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, motoriką bei kalbinius gebėjimus.

Uždaviniai:

1. Teoriniu aspektu išanalizuoti vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, kalbos supratimo, ekspresyvosios kalbos, motorikos raidos ypatumus; motorikos ir kalbinių gebėjimų ryšį; atskleisti individualizuoto kompleksinio specialiojo ugdymo ir komandinio darbo sampratą.
2. Nustatyti tiriamos ikimokyklinio amžiaus grupės vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, motorikos bei kalbinių gebėjimų lygį.
3. Remiantis ugdytinių individualių gebėjimų analize, nustatyti kompleksinio individualizuoto motorikos ir kalbinių gebėjimų lavinimo uždavinius.
4. Išnagrinėti vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, motorikos bei kalbinių gebėjimų raidą, taikant individualizuoto kompleksinio ugdymo būdus.
5. Remiantis pedagogų refleksijų turiniu, apibendrinti veiklos tyrimo efektyvumą ir perspektyvą.

Tyrimo metodologija ir metodai. Atliktas veiklos tyrimas, remiantis socialinės interakcijos modeliu, kurio esmė – ugdomosios veiklos dalyvių tarpusavio sąveika bei galimybė vienas iš kito mokytis.

Tyrimo metodai – teorinė analizė, testavimas, veiklos tyrimas, kiekybinė ir kokybinė tyrimo duomenų analizė. Vaikų turimų gebėjimų (kalbos suvokimas, ekspresyvioji kalba, smulkioji bei bendroji motorika) lygiui nustatyti (prieš veiklos tyrimą ir jam pasibaigus) pasirinktas testavimo metodas, taikant DISC metodiką¹. Veiklos tyrimas organizuotas remiantis veiklos tyrimo metodologiniais reikalavimais (Charles, 1999; Jurašaitė-Harison, 2007; Kardelis, 2002 ir kt.²).

Tyrimo dalyviai. Pagrindiniai tyrimo dalyvių (ugdytinių) atrankos kriterijai: kalbos ir komuni-

¹ DISC (Diagnostic Inventory For Screening Children) metodiką kūrė Kitchener-Waterloo (Ontario, Kanada) vaikų ligoninės Vaikų ir šeimos centro specialistai – dr. Jeanette R. AMDUR, dr. Marian K. MAINNLAND, ir dr. Kevin C. PARKER (1984). DISC skirtas vaikų nuo 2 sav. iki 5 metų raidai tirti (cit. pgl. Bielinytė Bieliakaitė, 1998). Lietuvišką DISC metodikos variantą parengė ir papildė Vaiko raidos centro psichologė Vaidilutė Bielinytė Bieliakaitė.

² VDU švietimo studijų centras (2006). Pedagoginės praktikos tobulinimas, atliekant veiklos tyrimą. *Veiklos tyrimas pedagoginės praktikos kaitai*. Mokomoji medžiaga mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programai. <http://www.mkc.lt/dokumentai/mokymosi_medziaga_II/veikime_kitaip.pdf> (žiūrėta 2008 04 05).

kacijos sutrikimai, ikimokyklinis amžius. Tyrime dalyvavo 15 ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių įvairaus laipsnio (nuo nežymaus iki žymaus) kalbos ir komunikacijų sutrikimų: 11 berniukų ir 4 mergaitės; tyrimo dalyvių amžius 3–5 metai.

Veiklos tyrime dalyvavo ugdymo specialistų komanda, susidedanti iš penkių narių: vyresnioji logopedė (pedagoginio darbo stažas 10 m.), specialioji pedagogė metodininkė (pedagoginio darbo stažas 22 m.), judesio korekcijos mokytoja metodininkė (pedagoginio darbo stažas 12 m.), vyr. auklėtoja (pedagoginio darbo stažas 12 m.) bei auklėtoja (pedagoginio darbo stažas 4 m.). Tyrimas atliktas 2007 metų spalio – 2008 metų balandžio mėn. Kuršėnų m. lopšelyje darželyje „Eglutė“.

Tyrimo rezultatai

1. Komandinės specialistų veiklos organizavimas ir individualizuoto vaikų gebėjimų ugdymo turinys (veiklos tyrimas)

Veiklos tyrimui realizuoti savanoriškumo principu buvo sutelkta įstaigoje dirbančių specialistų komanda. Su jais, ugdančiais specialiujų poreikių vaikus, bei įstaigos administracija aptarta veiklos tyrimo samprata, jo nauda ugdytiniams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, juos ugdantiems pedagogams. Įstaigos specialistus sudomino pasiūlyta nauja veikla, jie pritarė idėjai vykdyti veiklos tyrimą todėl, kad apima neplačią, specifinę problemą, susijusią su konkrečia situacija, t. y. analizuoja tai, kas vyksta „čia ir dabar“, o ne tai, kas neapčiuopiama ir tolimesnė įstaigos pedagogams.

Ugdymo komanda iškėlė pagrindinę problemą – nepakankamai išlavėję vaikų kalbiniai bei motorikos gebėjimai, kuriuos reikia kryptingai lavinti ir tobulinti visos specialiai organizuotos individualios ugdomosios veiklos metu.

Remiantis pedagoginės psichologinės tarnybos išvadomis ir atlikus pasirinktų vaikų atskirų raidos sričių įvertinimą DISC metodika, veiklos tyrimo komanda sudarė individualizuoto ugdymo programas, kuriose numatė kiekvienos srities ugdymo specialistų veiklą. Pažymėtina, kad, projektuojant specialiojo individualizuoto ugdymo kryptis bei specialistų veiklos gaires, buvo akcentuojami vaikų turimi gebėjimai, stipriosios pusės, o ne trūkumai. Nuo 2007 m. lapkričio iki 2008 m. balandžio mėn. vyko intensyvi komandinė eksperimentinė individualizuota ugdomoji veikla.

Pasak E. Jurašaitės-Harbisson (2007), apie veiklos tyrimo patikimumą (validumą) sprendžiama iš jo naudingumo, t. y. ar numatytas problemos sprendimas buvo tinkamas ir naudingas, ar pavyko

įvykdyti numatytus uždavinius, ar galima šį tyrimą pritaikyti praktikoje, atsižvelgiant į konkrečią situaciją. Todėl, siekiant veiklos tyrimo išbaigtumo ir naudingumo visiems dalyviams, baigiantis veiklos tyrimui atliktas pakartotinis vaikų motorikos ir kalbinių gebėjimų tyrimas; rezultatai buvo lyginami su pirminiais raidos vertinimo DISC metodu duomenimis, atlikta ugdymo komandos narių įgytos patirties refleksijų analizė.

Komandos nariai ne tik bendradarbiavo tarpusavyje, bet ir nuolat palaikė ryšį su vaikų tėvais, informuodami juos apie vaikų pasiekimus. Veiklos tyrimo pradžioje vyko grupių tėvų susirinkimai, kuriuose buvo pristatytas veiklos tyrimas, jo uždaviniai bei šiame tyrime dalyvaujantys specialistai. Tėvai sutiko bei pritarė numatytam veiklos tyrimui. Tėvai nuolat būdavo informuojami apie vaikų pasiekimus, iškilusius sunkumus. Informacija tėvams teikta individualiais pokalbiais, laiškeliams buvo bendraujama su tais, kurie nesilankydavo įstaigoje, t. y. vaikus atveždavo mokyklos autobusas, atvesdavo vyresni broliai ar seserys. Kiekvienos savaitės temos, uždaviniai bei numatomi atlikti darbai visuomet būdavo skelbiami informacinėje lentoje.

Apibendrinta informacija apie veiklos tyrimo vykdymą, rezultatus būdavo pateikiama per grupinius tėvų susirinkimus, organizuojamus kartą per mėnesį. Apie veiklos tyrimo eigą taip pat nuolat buvo informuojama įstaigos pavaduotoja ugdymui, kuri domėjosi, kaip sekasi įgyvendinti iškeltus uždavinius visai specialistų komandai. Ugdymo komandos veiklos intensyvumas pateikiamas lentelėje (p.143).

Veiklos planas tyrimo metu buvo šiek tiek pakoreguotas, atsižvelgiant į esamą situaciją. Pvz.: veiklos tyrimo pradžioje nebuvo numatyta, kad „Ryto rate“ dalyvaus visi ugdymo komandos nariai. Po kelių savaičių nuspręsta, kad didesnis specialistų skaičius palengvintų iškeltų tikslų įgyvendinimą, būtų galima atlikti daugiau įvairių užduočių. Pravedus keletą penktadienio popiečių grupėse, nuspręsta, jei tik įmanoma, jas organizuoti salėje, gimnastikos salėje, lauke ir pan., t. y. didesnėje erdvėje. Į ugdymo komandą nebuvo įtraukta nei muzikos vadovė, nei dailės mokytoja, tačiau jų pagalba buvo labai reikalinga, todėl, esant galimybėms, jos buvo kviečiamos dalyvauti ugdomojoje veikloje. Kitų didesnių esminių korekcijų, atliekant veiklos tyrimą, nereikėjo, kadangi visos pedagogės seniai dirba kartu, gerai pažįsta viena kitą ir savo ugdytinius; numatyti tikslai, uždaviniai buvo realūs, atitiko esamą situaciją.

Lentelė. Ugdymo komandos veiklos intensyvumas

Veikla	Logopedė	Specialioji pedagogė	Judesio korekcijos mokytoja	Spec. grupės auklėtojos
Individualus darbas	Kasdien	Kasdien	Kasdien	Pagal galimybes
Grupinė veikla	2 kartus per savaitę	2 kartus per savaitę	2 kartus per savaitę	Pagal galimybes
„Ryto ratas“ (visa ugdymo komanda)	Kasdien	Kasdien	Kasdien	Kasdien
Muzikinė veikla	2 kartus per savaitę (kartu su spec. pedagoge ir auklėtojomis)	2 kartus per savaitę (kartu su logopede ir auklėtojomis)	Pagal galimybes	2 kartus per savaitę (kartu su logopede ir spec. pedagoge)
Fizinis lavinimas	1 kartą per savaitę drauge su judesio korekcijos mokytoja ir auklėtoja	1 kartą per savaitę drauge su judesio korekcijos mokytoja ir auklėtoja	2 kartus per savaitę drauge su auklėtojomis, spec. Pedagoge / logopede	1 kartą per savaitę drauge su judesio korekcijos mokytoja, logopede / spec. pedagoge
Popietės, šventės, pramogos	1 kartą per savaitę su visais ugdymo komandos nariais	1 kartą per savaitę su visais ugdymo komandos nariais	1 kartą per savaitę su visais ugdymo komandos nariais	1 kartą per savaitę su visais ugdymo komandos nariais
Komandos narių susirinkimai, pasitarimai	1 kartą per savaitę su visais ugdymo komandos nariais	1 kartą per savaitę su visais ugdymo komandos nariais	1 kartą per savaitę su visais ugdymo komandos nariais	1 kartą per savaitę su visais ugdymo komandos nariais
Grupiniai susirinkimai (su tėvais)	1 kartą per mėnesį su visais ugdymo komandos nariais	1 kartą per mėnesį su visais ugdymo komandos nariais	1 kartą per mėnesį su visais ugdymo komandos nariais	1 kartą per mėnesį su visais ugdymo komandos nariais

Kiekvieno mėnesio pradžioje susirinkusi ugdymo komanda aptardavo ugdymo temas, išanalizuodavo kiekvieno komandos nario – logopedės, specialiosios pedagogės, judesio korekcijos mokytojos bei grupių auklėtojų – veiklos kryptis. Veikla būdavo aptariama kiekvienos savaitės pabaigoje. Savaitės tema visoms vaikų grupėms būdavo ta pati, numatant skirtingas užduotis vaikams pagal jų atlikimo sudėtingumą.

Pvz.: gruodžio mėnesio pirmos savaitės tema – „Naminiai paukščiai“, tačiau užduotys vaikams skirtingos. Vieną vaiką logopedė numato mokyti imituoti nesudėtingus paukščių balsus, tuo tarpu kitus vaikus pagal galimybes numatoma mokyti lyginti ir apibūdinti du paukščius ir t. t.

Susirinkimuose būdavo ne tik aptariamos užduotys bei numatoma specialistų veikla, bet ir analizuojama, kaip sekėsi atlikti numatytąsias užduotis, kokie iškilo sunkumai, kaip jie buvo ar galėjo būti įveikti.

Individualizuoto ugdymo turinys, formos, metodai. Atsižvelgus į vaikų pirminio gebėjimų tyrimo rezultatus bei remiantis ikimokyklinio amžiaus vaikų specialiojo ugdymo principais (Denikytė, Pečiulienė, 1999; 2001; Ivoškuvienė, Kaffemanienė, Baranauskienė ir kt., 2003; Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė ir kt., 1997; Musteikienė, 2001), buvo sudaryta ugdymo komandos veiklos programa.

Ugdymo turinys numatytas įvertinus vaikų raidos ypatumus, gebėjimus, galimybes, interesus, poreikius, atsižvelgiant į vaikų amžiaus fizines, emocines, intelektines galias, taip pat buvo apibrėžtos išryškėjusios kiekvienos srities problemos bei numatyti konkretūs ugdymo uždaviniai. Veiklos programos turinys buvo įgyvendinamas per visą vaiko buvimo laiką įstaigoje: grupėje, salėje, lauke, dalyvaujant įvairiuose renginiuose, popietėse ir pan.

Apžvelgiant kiekvienos vaikų grupės iškilusias problemas, buvo formuluojami konkretūs ugdymo uždaviniai: skatinti įvaldyti naujus judėjimo būdus, puoselėti fizines galias, skatinti bendrauti su grupės vaikais ir personalu, reikšti savo mintis, emocijas, mokyti orientuotis erdvėje ir pan.

Pvz.: įvertinant bendrosios motorikos gebėjimus, paaiškėjo, kad vaikai nemoka eiti tiesia linija koja už kojos, pašokti abiem kojomis. Buvo numatyta vaikus mokyti eiti iš pradžių plačiu taku, po to siauresniu, parodant, kaip dėti koją už kojos ir pan. Dalis vaikų negebėjo skirti ir įvardyti visų pagrindinių aštuonių spalvų. Todėl numatytos darbo kryptys – mokyti pažinti spalvas pagal pavyzdį, kitame etape – spalvų pažinimo pagal pavyzdį ir pavadinimų įtvirtinimas ir pan.

Taikyti įvairūs ugdymo metodai: žaidimas, kaip pagrindinė vaikų veikla, sąlygojanti jų savi-auklos, lavinimosi bei ryšių su aplinka organizavimą ir formavimą; pasakų, eilėraščių, dainelių inscenizavimas (pvz., pasaka „Jaučio trobelė“),

ekskursijos (į miesto vaikų biblioteką, į pušyną, po darželio teritoriją), parodos, pramogos („Žiema, žiema, bėk iš kiemo“, pramoga su Velykų bobute) ir pan.

Kiekvieną rytą auklėtojos, specialioji pedagogė bei logopedė vedavo „Ryto ratą“, kurio metu buvo lavinami vaikų kalbiniai, bendravimo, pažinimo gebėjimai, atliekami įvairūs smulkiosios ir bendrosios motorikos lavinimo pratimai.

Pvz.: lapkričio mėnesio pirmos savaitės tema „Vaisiai“. „Ryto rate“ vaikai buvo supažindinami su vaisiais, pagal galimybes mokoma apibūdinti jų požymius (spalvą, dydį), atliekami įvairūs imituojami judesiai (obuolių skynimas, kriaušių rinkimas į krepšelį ir pan.).

Esant galimybei, į „Ryto ratą“ ateidavo ir judesio korekcijos mokytoja.

Tyrime nedalyvavę vaikai nebuvo išskiriami iš grupės, tas pačias užduotis atlikdavo visi vaikai. Tiek logopedė, tiek specialioji pedagogė bei judesio korekcijos mokytoja, kaip ir anksčiau, vaikus ugdavo individualiai (pagal savo darbo grafiką), tačiau du kartus per savaitę vyko numatytas vaikų ugdymas grupėse. Fizinio lavinimo užsiėmimai du kartus per savaitę vykdavo gimnastikos salėje, kurioje taip pat dalyvaudavo ne tik judesio korekcijos mokytoja, bet ir grupės auklėtoja bei logopedė arba specialioji pedagogė. Muzikinė veikla du kartus per savaitę vykdavo dalyvaujant grupės auklėtojais, logopedei ir specialiajai pedagogei; buvo stengiamasi lavinti ne tik kalbinius, bet ir motorinius vaikų gebėjimus.

Pvz.: lapkričio mėnesio trečios savaitės tema „Paukščiai“. Per muzikinius užsiėmimus vaikai žaidė žaidimus, ratelius, dainavo daineles apie paukštelių

(„Žvirblis ir automobiliai“, „Paukšteliai lizdeliuose“, „Sugauk uodą“ ir t. t.); judesiais imitavo paukščių skraidymą, lizdų sukimą, gandro stovėseną ir pan. (bendrosios motorikos lavinimo užduotys).

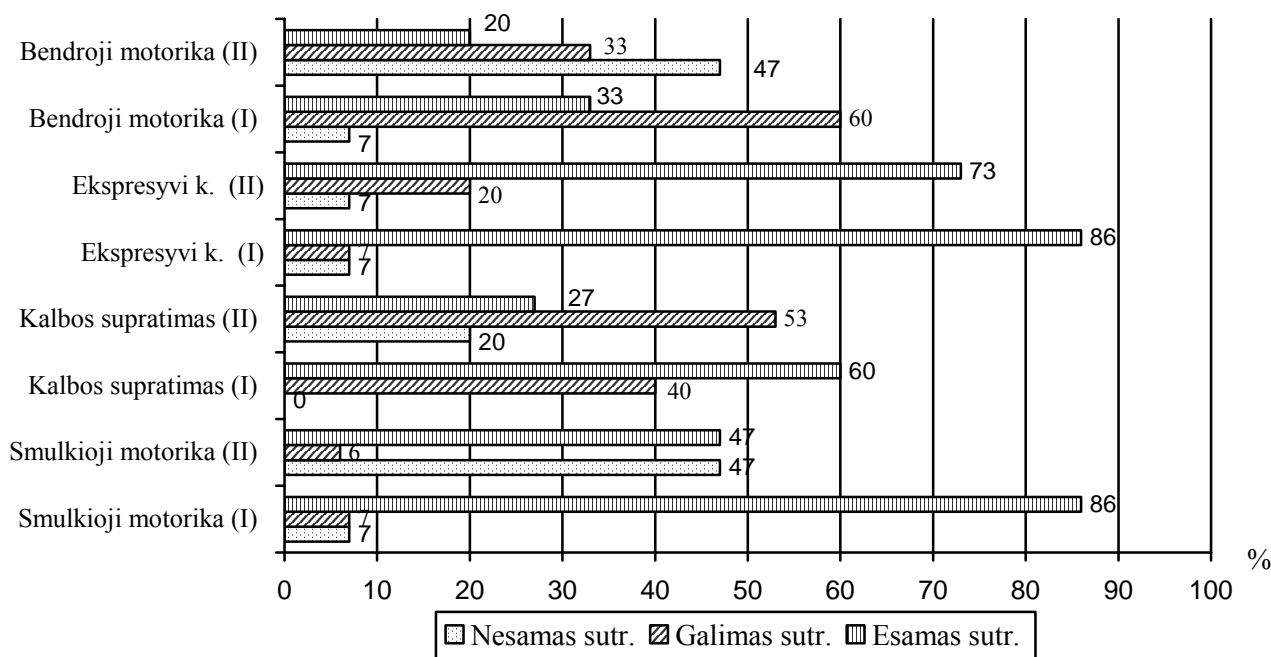
Kiekvieną penktadienį būdavo organizuojamos įvairios popietės, šventės ir pan., susijusios su savaitės tema. Šiuose užsiėmimuose stengiasi apibendrinti žinias ir įtvirtinti gebėjimus. Renginiuose dalyvaudavo visi ugdymo komandos nariai. Pagal galimybes siekta, kad renginiai vyktų vis kitoje aplinkoje – salėje, lauke, bibliotekoje ir pan.

Pvz.: sausio mėnesio trečios savaitės pramoga – išvyka į mišką „Į svečius pas žvėrelius“. Kartu su tėvais ir visa ugdymo komanda buvo vykstama į šalia esantį pušyną. Išvykos metu vaikai prisiminė ir pakartojo, kas gyvena miške, mokėsi apibūdinti ir palyginti įvairius žvėrelius, deklamavo eilėraščius apie miško gyventojus, imitavo jų judėjimą erdvėje ir pan.

2. Vaikų motorikos bei kalbinių gebėjimų ugdymo rezultatų analizė

Lyginamasis tirtų raidos sričių įvertinimas (pirmas ir pakartotinis – II – tyrimas) pateikiamas pav. „Tirtų raidos sričių lyginamasis įvertinimas“.

Aukščiausi pasiekimai, užfiksuoti po veiklos tyrimo – smulkiosios ir bendrosios motorikos srityse. Praktiškai jokių pasiekimų nenustatyta pakartotinai tiriant ekspresyviąją kalbą. Geresni rezultatai – kalbos supratimo srityje. Tai leidžia tikėtis, kad ir toliau intensyviai kompleksiskai ugdant vaikus galima pasiekti geresnių rezultatų ir ekspresyviosios kalbos srityje.

Pav. Tirtų raidos sričių lyginamasis įvertinimas, %

Be abejo, laiko tarpas, per kurį buvo atliekamas tyrimas – šiek tiek per trumpas, kad būtų galima pasiekti geresnių rezultatų. Galima teigti, kad tokį veiklos tyrimą reikėtų tęsti visus metus, tada rezultatai būtų geresni. Laikas, kaip ir ugdomoji aplinka, pasirenkami darbo būdai ir metodai – taip pat labai svarbus faktorius ugdant specialiųjų poreikių vaikus.

3. Ugdymo komandos narių patirties refleksija

Siekiant veiklos tyrimo išbaigtumo, atlikta visų komandos narių patirties refleksija. Komandos nariai buvo paprašyti apibendrinti savo pastebėjimus, patirtį, aptarti iškilusias problemas ir taikytus jų sprendimų būdus.

Komandos narių dalyvavimo veiklos tyrime motyvacija. Visos ugdymo komandos narės veiklos tyrime sutiko dalyvauti dėl galimybės praktiškai išbandyti naują veiklos būdą.

Veiklos tyrimo organizatorė – specialiosios grupės auklėtoja – pažymėjo, kad tikėjosi suburti stiprią ugdymo komandą, kuri būtų pajėgi siekti užsibrėžtų tikslų, o kaip veiklos tyrimo dalyvė – tikėjosi pagerinti savo darbo rezultatus.

Logopedė, dalyvaudama veiklos tyrime, tikėjosi pritaikyti naujas žinias praktikoje.

Judesio korekcijos mokytoja, kaip ir specialioji pedagogė, tikėjosi, kad pagerės vaikų motoriniai ir kalbiniai gebėjimai.

Antroji auklėtoja tikėjosi, kad „pagerės situacija grupėje – vaikai geriau reikš savo mintis, bus labiau išlavėjusi jų motorika“.

Veiklos tyrimo organizatorė iš komandos narių tikėjosi glaudaus bendravimo ir bendradarbiavimo, logopedė – susiklausymo ir susitelkimo; auklėtoja – draugiškumo ir viena kitos palaikymo, judesio korekcijos mokytoja – pasitikėjimo viena kita; spec.pedagogė – pagalbos iškilus sunkumams.

Problemos įvairiuose veiklos tyrimo etapuose (suburiant komandą veiklos tyrimui atlikti; nustatant ugdymo tikslus ir uždavinius; planuojant vaikų individualizuoto ugdymo veiklas; atliekant veiklos tyrimą). Veiklos tyrimo organizatorė pažymėjo, kad, buriant komandą, neiškilo problemų, kadangi įstaigoje dirba stiprios specialistės, nebijančios savo darbe taikyti naujovių.

Logopedė nurodė, kad problemų iškilo tik atliekant veiklos tyrimą, kadangi visoms ugdymo komandos narėms buvo sunkoka susiderinti laiką.

Auklėtoja pažymėjo, kad nebuvo sunku nustatyti ugdymo tikslus ir uždavinius, nes pagrindinė problema – neišlavėjusi vaikų kalba bei motorika.

Judesio korekcijos mokytojos nuomonė dėl ugdymo tikslų, uždavinių bei individualizuotos ugdymo veiklos planavimo – tokia pat, kaip ir

auklėtojos. Ji tik akcentavo tą faktą, kad buvo sunku susiderinti darbo gimnastikos salėje laiką, kadangi į salę mankštintis ateina vaikai ir iš kitų darželio grupių.

Specialioji pedagogė nurodė, kad vaikams labai trūksta socialinių įgūdžių, todėl iš pradžių ji norėjo pasiūlyti lavinti būtent šiuos įgūdžius. Tačiau visiems specialiųjų grupių vaikams nustatytas kalbos neišsivystymas, todėl ji pritarė pasirinktų raidos sričių (kalbos ir motorikos) lavinimui, nurodyma, kad gal ateityje bus galima pasirinkti būtent socialinių įgūdžių lavinimą.

Kaip buvo sprendžiamos iškilusios problemos. Visos iškilusios problemos buvo sprendžiamos ugdymo komandos susirinkimuose, kuriuose dalyvaudavo visos narės; esant reikalui, į susirinkimus buvo kviečiama ir pavaduotoja ugdymui (dėl ekskursijų už darželio teritorijos, dėl bendro laiko susiderinimo ir pan.).

Ko pasimokė komanda iš šio veiklos tyrimo. Veiklos tyrimo organizatorė pažymėjo, kad ji įgijo organizacinės patirties, o kaip veiklos tyrimo dalyvė – pasimokė dirbti komandoje. Tą pat nurodė ir logopedė: žymiai pagerėjo jos komandinio darbo įgūdžiai.

Auklėtoja teigė pasisėmusi patirties iš kolegių: judesio korekcijos mokytoja išmoko prisitaikyti prie komandos narių darbo tempo, įgijo naujos darbo patirties. Specialioji pedagogė pasidžiaugė, kad ji pasipraktikavo, kaip reikia organizuoti veiklos tyrimą, ir tikisi, kad įgytas žinias galės pritaikyti ateityje, sprendama ir kitas, su vaikų ugdymu susijusias problemas.

Savo dalyvavimo įvairiuose veiklos etapuose įvertinimai. Veiklos tyrimo organizatorė savo dalyvavimą įvairiuose veiklos tyrimo etapuose vertina gerai, nors pripažino, kad pirmą kartą organizuojant tokią veiklą jai trūko patirties.

Logopedė, judesio korekcijos mokytoja bei auklėtojos savo dalyvavimą įvairiuose veiklos tyrimo etapuose vertina gerai, pažymėdamos, kad joms visoms trūko patirties ir žinių dalyvauti būtent tokioje veikloje.

Specialioji pedagogė teigė, kad ji visas planuotas užduotis stengėsi atlikti labai gerai, todėl savo dalyvavimą taip pat vertina puikiai.

Komandos narių bendradarbiavimo efektyvumas vaikų ugdymo rezultatų atžvilgiu. Visos ugdymo komandos narės (100%) pažymėjo, kad šitoks pedagogų bendradarbiavimas buvo efektyvus vaikų ugdymosi rezultatams, jie visi patobulino jau turimus gebėjimus bei įgijo naujų.

Sunkumai atliekant šį veiklos tyrimą. Veiklos tyrimo organizatorė pažymėjo, kad sunkiausia buvo tai, kad niekas įstaigoje neturėjo tokios veiklos patirties, todėl nebuvo galimybių pasikonsul-

tuoti. Logopedė pažymėjo, kad jai, kaip ir specialiajai pedagogei, buvo sunkiausia susiderinti laiką, kadangi užsiėmimus lanko ne tik tyrime dalyvavę, bet ir kitų grupių vaikai. Auklėtoja pažymėjo, kad buvo sunku į tyrimą įtraukti tuos tėvus, kurie nelabai domisi darželyje vykdoma veikla. Judesio korekcijos mokytoja nurodė, kad, jos manymu, į tyrimą reikėtų įtraukti mažesni skaičių vaikų (iki 10), bent kol neturima tokių tyrimų atlikimo patirties.

Kas labiausiai patiko atliekant šį veiklos tyrimą. Veiklos tyrimo organizatorė pasidžiaugė, kad pavyko suburti stiprią ir draugišką komandą; logopedę, judesio korekcijos mokytoją labiausiai džiugina apčiuopiami tokio tyrimo rezultatai, pagerėję vaikų kalbiniai bei motorikos gebėjimai; auklėtojas – naujos žinios bei įgyta patirtis. Specialiajai pedagogei svarbiausia tai, kad naujas žinias ir patirtį galės pritaikyti ateityje praktiškai sprendama iškilusias įvairias ugdymo problemas.

Komandos narių nuomonė apie veiklos tyrimų perspektyvas. Visos ugdymo komandos narės be išimties (100%) teigia, kad analogiškus tyrimus verta atlikti ir ateityje, kadangi matosi akivaizdūs tokios veiklos rezultatai, ir, kaip pažymėjo logopedė, „tai nebuvo darbas tik dėl parašymo ir pliusiuko užsidėjimo, tai buvo darbas dėl vaikų ir jų gebėjimų lavinimo“.

Visos ugdymo komandos narės mano, kad šį veiklos tyrimą būtų tikslinga tęsti toliau, kadangi „matosi teigiami darbo rezultatai“, „jam buvo skirta šiek tiek per mažai laiko“, „jį tęsiant, būtų galima pasiekti ir geresnių rezultatų“, „jau yra įdirbis, todėl būtų netikslinga sustoti pusiaukelėje“.

Ugdymo komandos narės pažymėjo šias *teigiamas veiklos tyrimo puses*: naujos žinios ir jų pritaikymas praktikoje; galimybė glaudžiau bendrauti ir bendradarbiauti su kolegėmis; skiriama daugiau dėmesio vaikų problemoms spręsti; nauja darbinė patirtis; galimybė gautas žinias perduoti kolegėms; galimybė dar labiau įtraukti tėvus į vaikų ugdymo procesą.

Buvo išskirti ir *neigiami veiklos tyrimo aspektai*: reikia surasti papildomo laiko, norint tinkamai pasiruošti organizuojamai veiklai; yra tikimybė, kad vaikai, nedalyvaujantys tyrime, liks „tarsi už borto“; neigiamas kai kurių pedagogių požiūris į naują veiklą.

Be abejo, atliekant būtent šį veiklos tyrimą būtų buvę tikslinga ir naudinga į ugdymo komandą įtraukti muzikos, dailės pedagoges; nesant tokių tyrimų vykdymo patirties gal būtų tikslingiau pasirinkti veiklos tyrimui mažesnę grupę vaikų (pvz., tik tuos vaikus, kuriems nustatytas žymus kalbos neišsivystymas).

Taigi, nepaisant iškilusių problemų ir sunkumų, šis veiklos tyrimas buvo efektyvus, atnešė realios naudos specialiujų poreikių vaikams, kurie įgijo naujų gebėjimų, bei tyrime dalyvavusiems pedagogams, susipažinusiems su nauja veiklos forma bei išmokusiems naujas žinias taikyti praktikoje; vaikų tėvams, kurie pagal galimybes buvo įtraukti į vaikų ugdymo procesą.

Išvados

1. Mokslinės literatūros duomenimis, vaikų kalbiniai gebėjimai (kalbos supratimas, ekspresyvioji kalba) labai glaudžiai siejasi su smulkiosios ir bendrosios motorikos lavėjimu. Nustatyta, kad ankstyvasis smulkiosios ir bendrosios motorikos gebėjimų įvertinimas ir lavinimas gali būti tikėtinų kalbos raidos sutrikimų prevencijos priemonė.
2. Pirminis vaikų kalbinių bei motorikos gebėjimo lygio tyrimas atskleidė tyrime dalyvavusių specialiujų poreikių vaikų konkrečius smulkiosios ir bendrosios motorikos, impresyvosios ir ekspresyvosios kalbos turimus ir trūkstamus gebėjimus.
3. Po intensyvios ir kryptingos ugdymo komandos veiklos, taikant individualizuotas programas, vaikų turimi gebėjimai kito įvairiai: dalies pagerėjo nežymiai, kitų – akivaizdžiau. Ryškiausi pasiekimai užfiksuoti bendrosios motorikos, žemiausi – ekspresyvosios kalbos raidos srityje.
4. Tinkamai suplanuotas komandinis darbas, individualizuotai ir kryptingai ugdant vaikus, kurie turi kalbos ir komunikacijos sutrikimų, plėtoja jų turimus gebėjimus bei spartina kai kurių menkiau išplėtotų gebėjimų raidą; tai rodo aukštesni smulkiosios bei bendrosios motorikos gebėjimų vertinimo rezultatai.
5. Tikėtina, kad teigiamą poveikį galėjo daryti tinkamai sukurta ugdymo aplinka, kryptingas komandinis darbas, tikslingai parinkti ugdymo metodai ir priemonės (įvairios mozaikos, dėlionės, konstruktoriai, specialūs žaidimai, gimnastikos salės įrenginiai ir pan.).
6. Žemus ekspresyvosios kalbos pasiekimus galėjo lemti tiek kalbos raidos sutrikimo sudėtingumas, tiek per trumpas tikslingai suplanuotos veiklos laiko tarpas. Galbūt, ekspresyvosios kalbos gebėjimų raidai spartinti reikėjo intensyvesnės ugdomosios veiklos.
7. Visi ugdymo komandos nariai įgijo naujos patirties, gebėjimų ir įgūdžių, išmoko naujas žinias taikyti praktiškai, todėl tokio pobūdžio veiklos tyrimus tikslinga tęsti ir ateityje. Planuojant ugdomosios veiklos tyrimą, reikėtų atsižvelgti į vaikų gebėjimų raidos sudėtin-

gumo laipsnį, ugdymo intensyvumo poreikį, ugdytinių skaičių, ugdymo aplinkos (ne tik grupėje, bet ir salėje, dailės kabinete, etnografiniame kambaryje, lauke, kieme, parke ir pan.) bei laiko planavimo galimybes.

Literatūra

1. Ališauskienė S., 1998. *Ankstyvojo amžiaus vaikų korekcinis ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
2. Amdur J. R., Mainland M. K., Parker K. C. H., 1998. *Vaikų raidos vertinimo metodika*. Tyrimo protokolas (DISC). Parengė V. Bielinytė Bieliakaitė. Vertė E. Kodikienė. Vilnius: Vaiko raidos centras.
3. Baracevičienė V., 2006, *Nežymi dizartrijs*. Šiauliai: Liucilijus.
4. Baranauskienė J., 2007, Bendrosios motorikos poveikis kalbinei motorikai (artikuliacijai) ikimokykliniame amžiuje. *Specialusis ugdymas, Priedas*. Nr. 1(16). P. 9–16.
5. Barniškienė A., Jurevičiūtė E., Adomavičienė R., Gricevičiūtė L., Napeklienė S., 2007, *Aš galiu, jei man padėsit*. Mokymosi medžiaga. <http://www.mkc.lt/dokumentas/mokymosi_medziaga_II/As_gali_u_jei_man_padesit.doc> (žiūrėta 2007-11-14).
6. Charles C. M., 1999, *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
7. Daugirdienė I., 2003, Kalbos ir komunikacijos korekcija. A. Prasauskienė (Sud. ir red.). *Vaikų raidos sutrikimai*. Mokomoji knyga studentams, gydytojams rezidentams, abilitacijos ir reabilitacijos specialistų komandos nariams. P. 294–314. Kaunas: Kauno vaiko raidos klinika „Lopšelis“.
8. Denikytė S., Pečiulienė O., 1999, *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, orientavimosi erdvėje ugdymas*. Metodinė priemonė logopedams, specialiesiems pedagogams, mokytojams, vaikų auklėtojams bei tėvams. I dalis. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
9. Denikytė S., Pečiulienė O., 2001, *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, orientavimosi erdvėje ugdymo vadovas*. Metodinė priemonė logopedams, specialiesiems pedagogams, mokytojams, vaikų auklėtojams bei tėvams. II dalis. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
10. Garšvienė A., Ivoškuvienė R., 1998, Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. J. Ambrukaitis (Sud.). *Specialiųjų poreikių vaikai*. P. 49–60. Šiauliai.
11. Garšvienė A., Ivoškuvienė R., 1993, *Logopedija*. Vadovėlis specialiosios pedagogikos fakultetų studentams. Kaunas: Šviesa.
12. Hallahan D. P., Kauffman J. M., 2003, *Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
13. Hansen K. A., Kaufmann R. K., Saifer S., 1997, *Ugdymas ir demokratijos kultūra. Ikimokyklinis amžius*. Vilnius: Lietus.
14. Ivoškuvienė R., Gružaitė V., Martusevičienė V., Pečiulienė O., 2004, *Rijimo sutrikimų šalinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
15. Ivoškuvienė R., Kaffemanienė I., Baranauskienė V., Burneckienė I., Makarovienė M., Varkalevičienė A., 2003, *Sutrikusios raidos vaikų ikimokyklinio ugdymo gairės*. I dalis. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
16. Ivoškuvienė R., Mamonienė Z., Pečiulienė O., Suveizdienė V., 1997, *Ikimokyklinio amžiaus vaikų žymiai ir vidutiniškai neišsivysčiusios kalbos ugdymas*. Šiauliai.
17. Jurašaitė-Harbisson, E., 2007, *Veiksmo tyrimo vaidmuo siekiant profesionalumo*. <http://gimtasizodis.w3.lt/jurasait_04_6.htm> (žiūrėta 2007-09-09).
18. Kardelis K., 2002, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: (edukologija ir kiti socialiniai mokslai)*. Vadovėlis. Kaunas: Judex.
19. Mockevičienė D., Vaitkevičius J. V., Bakanovienė T., 2005, *Neigalaus vaiko reabilitacija Šiauliuose*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
20. VDU švietimo studijų centras, 2006, *Pedagoginės praktikos tobulinimas, atliekant veiklos tyrimą. Veiklos tyrimas pedagoginės praktikos kaitai*. Mokomoji medžiaga mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programai <http://www.mkc.lt/dokumentas/mokymosi_medziaga_II/veikime_kitaip.pdf> (žiūrėta 2008-04-05).
21. Rusteikienė G., 2001, *Žaidimai rankų pirštams mankštinti*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė.

SPECIFIC DEVELOPMENT OF INDIVIDUALIZED MOTORIC AND SPEAKING SKILLS WHILE WORKING WITH PRE-SCHOOL CHILDREN WITH SPEAKING AND COMMUNICATION PROBLEMS

Irena Kaffemanienė, Loreta Reseckienė

Summary

The paper analyses specific development of personal movement and speaking skills while working with pre-school children with speaking and communication problems.

The following hypothesis was raised: children movement and language skills are being developed and the process is faster with those who are slower in development if team work is well planned and properly focussed on individualisation.

Pre-school children with speaking and communication problems from Kuršėnai kindergarten “Eglutė” took part in the research. The research project was carried out on the basis of testing and activity research methods. Two researches were done (primary and secondary) to assess children’s skills with the help of DISC methodology.

A team from the institution staff took part in the research. A secondary test was done after a period of hard work. Comparative analysis of the results of the two researches stated that constant and directed work with children with special needs give really positive results.

The above hypothesis was proved: a well planned and properly focussed individualised work with children with speech development and communication problems develops their skills and makes the process faster for those who are slower in development.

Key words: speech disorders, motor and speaking skills, action research, diagnostic screening.

Įteikta 2008-07-25